

O concisă privire istorică și o „analiză spectrală” a presei românești de după 1989

Liviu Antonesei

Introducere

Întâmplarea face să fi participat la mijlocul lui februarie, 2011 ca invitat special, la o foarte interesantă dezbatere pe tema „Libertatea media în România: soluții comune la probleme comune”, care este parte a unui program inițiat de organizația civică din Anglia *European Alternatives* – www.euroalter.com – referitor la libertatea media în întreaga Europă. Înaintea explorării spațiului presei noastre, organizația britanică a mai făcut același lucru în Italia, urmând alte câteva țări, din Estul, ca și din Vestul continentului. În România, organizația beneficiază deja de o „antena” la Cluj, bine coordonată de d-na Anca Magyar, alcătuită din jurnaliști, activiști civici, studenți etc. O parte au însoțit restul echipei la Iași¹. Tot întâmplarea face să-mi fie solicitat un text pentru volumul *Mass media și democrația în România post-comunistă*, coordonat de simpaticii mei foști studenți, acum prieteni și colaboratori, Daniel Șandru și Sorin Bocancea. M-am gândesc să profit de aceste două întâmplări ca să încerc să schițez măcar coordonatele unei analize a evoluției presei post-decembriste, a relațiilor acesteia cu destinul democrației de la noi. Nu este prima încercare personală de „analiză spectrală” a presei băștinașe, dar este abia a doua care depășește dimensiunile și ambițiile unui articol de ziar².

Istoria

Punctul meu de plecare – și de vedere! – a fost mereu acela că este imposibil să faci o radiografie a stării de azi a presei noastre fără să apelezi la scurta dar tumultoasă ei istorie post-decembristă, în cuprinsul căreia ar putea fi distinse trei etape: cea

¹ Din partea *European Alternatives*, la Iași au fost prezenți d-nii Nicolo Milanese (Anglia) și Alessandro Valera (Italia), ultimul fiind coordonatorul activităților de consultări, în pivața presei, la nivel internațional. Menționez că analiza situației presei europene este doar una dintre dimensiunile misiunii organizației, ea fiind interesată de radiografierea „contra-puterilor” civice în general.

² Cea dintâi încercare de amploare este studiul „Puterea politică și «crimele televiziunii””, în *Press Monitor, Agenția de Monitorizare a Presei*, 2-3, 1995, pp. 9-13, în care analizăm funcționarea TVR, în condițiile monopolului pe care-l deținea la începutul anilor '90, punând în lumină trei tehnici manipulative predilecte ale acesteia: dezinformarea propriu-zisă, manipularea discretă (uneori, subliminală) și efectul anesteziant.

„eroică”, cea „comercială” și cea a „tabloidizării-isterizării”. Prima a început în noaptea de 22 spre 23 decembrie 1989 și a durat pînă la puțină vreme după alegerile din 1996, care au marcat prima schimbare de putere în România. Nu trebuie să uităm că presa a fost, de fapt, prima instituție românească eliberată din chingile dictaturii. Pe 22 decembrie, *Scânteia*, ziarul oficial central al PCR, îi condamna pe „fasciștii de la Timișoara”, pe 23 a apărut cu numele *Scânteia poporului* (nu mai era ziarul nimănui, pentru că PCR, cu cei 4,5 milioane de membri, dispăruse instantaneu) și saluta Revoluția, condamnându-l pe Ceaușescu. Iar de pe 24 decembrie, ziarul a adoptat numele *Adevărul*, din păcate nerespectat în primii ani, cât a fost sub conducerea lui Darie Novăceanu, și a funcționat ca un fel de „oficios” al FSN. Între altele, a salutat năvălirea în București a minerilor, în iunie 1990, mineri care devastau sediul *României Libere* și ale altor publicații independente sau de opoziție. Tot în noaptea de 22 spre 23 decembrie, toate cotidienele PCR de la nivel județean, ca și celelalte periodice centrale, treceau „de partea poporului”, unele schimbând și numele odată cu pielea!

În această perioadă, presa în întregul ei a fost liberă, neexistând constrângeri legale sau instituționale, singurele sincopre fiind „mărunțișuri” provocate de tipografi care refuzau să tipărească anumite publicații, autori, texte – la Iași a existat o grevă a presei cu un asemenea prilej, eu participând la ea prin prima grevă a foamei declarată după 22 decembrie 1989. Tot la Iași, *Opinia studențească*, transformată din lunar în (aproape!) cotidian, a avut câteva ediții, în ianuarie 1990, cu spații lăsate albe în locul textelor pe care tipografia n-au dorit să le culegă. Un alt blocaj al presei s-a produs înaintea alegerilor din 1992 datorită unei ciudate „crize a hârtiei”, dar atunci a intervenit salvator George Soros, care a pus la dispoziția presei din România un milion de dolari pentru cumpărarea de hârtie din străinătate³. Am făcut parte din comisia care a repartizat hârtia, condusă de Petre Mihai Băcanu, și pot spune că aceasta a lucrat echitabil – au primit hârtia necesară și cotidienele libere, dar și cele alocate puterii neocomuniste, cum încă era *Adevărul*, dar și publicații din provincie, inclusiv unele culturale. Interesant este că, pentru această fază „eroică”, în cartea sa dedicată apariției presei libere (și) în România, Peter Gross folosește formula „colosul cu picioare de lut”, care mie mi se pare foarte plastică, dar nu foarte exactă!⁴ A fost singura perioadă

³ Nu a fost nici primul, nici ultimul sprijin pe care miliardarul filantrop american l-a acordat presei libere din România, aceasta a fost probabil una din preocupările cele mai susținute ale Fundației pentru o Societate Deschisă încă de la începuturile activităților sale în România. Există, probabil, zeci, poate chiar sute de publicații de tot felul – cotidiene naționale și locale, periodice de atitudine, reviste culturale etc – care au beneficiat de înzestrarea cu tehnică informatică din partea Fundației. De asemenea, aceasta a pus la dispoziția ziariștilor și a publicului primul manual pentru jurnaliștii din Europa de Est, mai întâi în ediție engleză, apoi și în românește, manual valabil și acum!, și a acordat sute de burse de specializare în mari universități și pe lângă mari organisme mass-media occidentale.

⁴ Peter Gross, *Colosul cu picioare de lut: aspecte ale presei românești post-comuniste*, Editura Polirom, Iași, 1999. De altfel, analiza autorului american este excepțională, Gross fiind unul din puținii autori occidentali care s-au ocupat atent și sistematic de evoluția presei din această parte a lumii după căderea comunismului. Excepțională este și analiza comparativă la care supune presa estică în *Mass-media și democrația în țările Europei de Est*, Editura Polirom, Iași, 2004. Din partea românească, aș semna analiza dezamăgită a Alinei Mungiu-Pippidi din capitolul „Marea deziluzie. Relația dintre mass-media și cultura politică”, din volumul său *Politica după comunism. Structură, cultură și psihologie politică*, Editura Humanitas, București, 2002.

din istoria acestei presei în care au fost obținute și rezultate concrete, palpabile în ordinea pragmatică a lucrurilor. Întrebarea „Ce ați făcut în ultimii cinci ani, domnule...?” provoca frisoane activiștilor de rang mai obscur ai PCR activați de dl Iliescu și FSN, destule personaje controversate fiind nevoite să demisioneze ori să fie demise din noile posturi. În aceeași perioadă, presa, dincolo de patronatele diferite și de interesele nu mereu congruente, reușea să mai participe la campanii comune, fie împotriva intențiilor puterii de a restrânge libertatea presei, fie împotriva vreunei situații anormale, fie contra unor personaje discutabile, însă promovate în anumite funcții importante. Să ne gândim că până și generalul Chițac, ministrul de Interne în timpul mineriadei, a fost dat jos de răgușeala manifestațiilor care au strigat „Joc Chițac!”, cuplată cu efortul aproape unanim al presei.

Deci, în tot acest interval, presa din România a fost liberă, dar nu neapărat și independentă! Cea mai mare parte a presei scrise s-a situat de partea opoziției politice, ceea ce mi se pare legitim pentru situația câmpului politic de atunci. Rezultatele alegerilor din mai 1990, Duminica Orbului, au condus la o putere hipetrofiată și la o opoziție extrem de fragilă. Interesul intrinsec al presei fiind un câmp politic echilibrat, în mod normal, cea mai mare parte a acesteia a glisat către sprijinirea opoziției. Pe de altă parte, puterea, nemulțumită doar cu monopolul pe care îl avea pe televiziunea și radioul public și numai de sprijinul *Adevărului* și al majorității fostelor ziare de partid județene, a procedat la înființarea unor ziare proprii, de genul *Azi* sau *Dimineața*, al căror militantism eclatant nu era depășit decât de limbajul insalubru. Dar și acesta avea să fie depășit repede, prin apariția *României Mari*, revista Tribunalului de la Butimanu. Trebuie mereu reamintit că această publicație a apărut în urma memoriului trimis de Eugen Barbu și Corneliu Vadim Tudor domnilor Iliescu și Petre Roman, în care cereau sprijin pentru editarea unei publicații în care „vor face praf opoziția”. Au primit acordul verbal al dlui Iliescu și pe cel scris, laolaltă cu sprijinul financiar guvernamental, al dlui Petre Roman. Că în scurtă vreme publicația avea să-i transforme și pe cei doi în ținte, asta e un fel de ironie a istoriei. Revista avea să inaugureze și o modă – apariția unui partid politic dintr-o instituție media. După câțiva ani, și *Antena 1* avea să nască un partid, iar acum pare să fi rămas însărcinat OTV-ul.

Ieșirea din faza „eroică” și intrarea în cea „comercială” s-a făcut în intervalul de dinainte și de după alegerile din 1996, fiindcă nu a fost un fenomen brusc. Am salutat apariția primei televiziuni independente, mă refer la *Pro TV*, pentru că experiența *SOTI* a eșuat lamentabil, apoi a celorlalte televiziuni private, care au început să apară una după alta, urmând trendul ceva mai devreme manifestat al exploziei posturilor de radio. Mi s-a părut interesantă dirijarea unei părți din capitalul autohton și intervenția capitalului străin în acest gen de afaceri, fiind și eu incapabil, ca și alți observatori, să întrezăresc toate consecințele. În prima parte a intervalului, presa s-a mișcat destul de liber, pluralismul informațiilor era asigurat, iar în 2000, pe fondul relansării economice provocate de guvernul Isărescu, a început să dea chiar semne de oarece prosperitate. Dar, probabil, bani mai mulți înseamnă și dorința de bani și mai mulți! Guvernul Năstase, prin fondurile uriașe puse la dispoziția „imaginii”, mai ales prin ministerul dlui Mitrea, dar și de multe firme private, a tăiat ceva din „avântul” presei spre adevăr. Când dai pagini întregi de publicitate până și pentru strănuturile guvernanților, e greu să mai ai vreo pornire critică – și asta se referă la majoritatea instituțiilor media. Chiar

și la cele cu capital străin. Când redacțiile cotidienele *România Liberă* și *Evenimentul Zilei* au dorit să-și păstreze independența editorială au fost nevoite să-și facă bagajele și să plece în corpore. Când dl Viorel Cataramă, potențial candidat independent la Primăria București, s-a trezit cu pagini întregi oferite de *Ziua*, în care erau reluate toate atacurile la adresa dumisale de la începuturi, a trebuit să plătească, iar în locul paginilor de injurii au început să apară, în același ziar, frumoase pagini publicitar-electorale! Ani de zile, în *Adevărul*, care devenise un ziar serios, apăreau pagini întregi despre – sau chiar scrise de – sinistrul rector al *Universității Spiru Haret*, uneori însoțite de semnul „P”, alteleori nici măcar asta nu se întâmpla! Chiar și după ce au ieșit la iveală neregulile foarte grave comise de respectiva instituție „educativă”, publicitatea pe față sau „pe dos” a continuat. Nici acum nu reușesc să înțeleg care era rostul reclamelor publicate de CET Govora, care avea monopol pe activitatea sa în zonă, pe prima pagină a cotidianului *Ziua*, în afara cumpărării tăcerii. Dar dacă ne gândim la cât costa o asemenea reclamă, ne dăm seama că vorba strămoșească are adevărul său – da, „tăcerea e de aur”!⁵

Aceasta ar fi, deci, partea istorică. Despre ultima secvență a acesteia, inițiată în intervalul 2004-2005, pe care o socotesc istorie contemporană, voi trata în următoarele episoade ale acestei povești, dedicate „situației” și, eventual, „soluțiilor”⁶.

Situația

Epoca, în sens strict, a presei contemporane, pare să se fi instalat în jurul anului 2004 și este destul de limpede legată de schimbarea raporturilor de putere, fapt vizibil, în sondaje, chiar înaintea alegerilor din acel an, ba chiar pare legată și de accesul în funcția supremă în stat a unui personaj pe cât de pitoresc, pe atât de controversat. În legătură cu aceste evenimente, s-au produs, pe de o parte, o polarizare politică, pe care nu o mai cunoscusem din primul lustru al anilor nouăzeci, pe de alta, o polarizare, cumva simetrică a presei. Aproape nu mai găsești ziar, televiziune, jurnalist care să nu încline, cât mai furibund posibil, înspre o tabără sau cealaltă. Deci, prima trăsătură a presei contemporane este această *polarizare*, însoțită de o la fel de intensă *radicalizare*. Sigur că trăsăturile actualului președinte – ambiția de a fi „jucător”, ușurința cu care încalcă

⁵ Piața legală a publicității a fost în 2007 între 485 și 520 milioane de euro, din care circa jumătate a mers spre televiziuni, pentru a trece de 600 milioane în 2008. E limpede că în primii doi ani de criză a scăzut semnificativ, fapt pus în lumină de dispariția unor organisme de presă, de reducerea personalului, de fenomenul în creștere constantă a numărului de filme, emisiuni etc reluate. Nu cunosc însă nicio estimare a sumelor de pe „piața neagră” a publicității. Vezi și *Televiziunea în Europa: Ediția 2008. România*, Open Society Institute, EU Monitoring and Advocacy Program, Network Media Program, Budapesta, 2008, ediție bilingvă – română și engleză.

⁶ În ceea ce privește cazurile concrete de încălcare a libertății presei și de hărțuire a jurnaliștilor, începând cu anul 1999, beneficiem de *Rapoartele FreeEx*, anuale, elaborate de Agenția de Monitorizare a Presei. Rapoartele pot fi descărcate la adresa <http://www.activewatch.ro/stiri/FreeEx/Rapoarte-anuale-FreeEx-79.html>. Pentru perioada anterioară, nu avem la dispoziție decât monitorizările sumare ale Departamentului de Stat al SUA din rapoartele anuale dedicate libertății presei în lume, unele rapoarte ale UE și unele luări de poziție punctuale ale Helsinki Watch și ale Agenției de Monitorizare a Presei.

Constituția, temperamentul tumultuos etc. – obligă cumva la asemenea poziționări și reacții pasionale, dar cred că presa s-a lăsat ușor dusă de nas, manipulată. Emisiunile de știri s-au transformat în mici spectacole „pro” sau „contra”, moderatorii par procurori pentru unii invitați și avocați pentru ceilalți, în funcție de tabăra pentru care au optat. Editorialele de analiză se transformă tot mai mult în pamflete, adesea savuroase, dar care nu fac altceva decât să mărească isteria publică. Presa fuge aproape exclusiv după senzațional, dacă nu îl găsește, îl produce, iar apetitul după „informațiile” sosite „pe surse”, pentru stenograme și imagini „scăpate” de la organele de cercetare penală pare nesfârșit. Mai grav este că jurnaliștii și organisme media nu se întrebă aproape niciodată ce interes au „sursele” să le furnizeze asemenea „informații”, în afara manipulării presei și a intoxicării opiniei publice³⁷.

La nivelul discursului jurnalistic, sunt vizibile prin urmare, următoarele aspecte, ce țin de un fel de patologie a comunicării: *tabloidizarea*, *telenovelizarea-manelizarea*, *isterizarea*. Vreau să fiu bine înțeles – știu că primele tabloide românești au apărut încă din deceniul anterior, dar nu dominau piața cu atâta autoritate ca acum. Ba chiar aș putea spune că primul „tabloid”, *Evenimentul Zilei* în era Cristoiu, a fost un pionier al domeniului. Deci, un pionier cu anumite timidități – de pildă în foarte expusa acum zonă sexuală! –, care îl situează mai degrabă în familia presei bulevardiere interbelice de la noi, dar și de aiurea. Știu de asemenea că există tabloide peste tot în lume, din Germania și Anglia până în Polonia, dar acolo există o distincție clară între presa tabloidă și cea quality, marcată, adesea, până și comercial – de pildă, în Suedia și Polonia, presa quality se vinde la chioșcurile de ziare, iar cea tabloidă la supermarketurile alimentare. Teancurile stau în apropierea caselor de marcat și oamenii își pun în coșurile de cumpărături, lângă brânză și pește, tabloidul preferat, sau pe toate cele expuse! Nu despre asta este vorba, ci despre *tabloidizarea cvasi-generală*, de diminuarea incredibilă a ponderii presei quality în favoarea celei tabloide. Iar fenomenul nu e limitat la presa *on paper*, ci la toate formele de suport pe care se poate ea manifesta – deci, de la zările propriu-zise la presa audio-video și chiar la cea exclusiv *online*. Iar aș vrea să fiu înțeles, știu că fenomenul e prezent în întreaga lume, dar nicăieri – și cunosc bine presa din câteva țări, că de undeva trebuie să mă informez și eu! –, nu am diagnosticat acest fenomen în curs de generalizare. Nu sunt nici pudibond – știu că nu toată lumea dorește analize economice, culturale sau politice și că pe foarte mulți nu-i interesează adevărul știrilor, ci spectacolul scos din ele. Nu mă deranjează prin urmare că există „Știrile de la ora 17” sau „fata de la pagina 5”, dar aș fi foarte bucuros dacă „Știrile de la ora 19” – sau 20, după caz! – n-ar fi exact la fel redactate precum știrile de la ora 17! În sfârșit, e cumva ciudat să află că există televiziuni de știri în România, când știrile sunt micile spectacole în care, mai ales, se urlă contra unora și în favoarea altora, iar „dezbaterile” par mai degrabă niște meciuri de *catch*!

³⁷ Și dacă nu ar exista deja o bogată literatură dedicată intoxicării, manipulării, dezinformării! Să spunem că volumul deja clasic al lui Eldon Taylor, *Subliminal communication*, Las Vegas, 1990, nu este tradus în românește, dar de la *Arta Războiului* de Sun Tze la cărțile lui Valdimir Volkoff – *Dezinformarea, armă de război și Tratat de dezinformare* – sunt zeci de cărți traduse, ba chiar a început să se înfiripe și o bibliografie românească – Doina Ruști, *Mesaful subliminal în comunicarea actuală*, Editura Tritonic, București, 2005.

Cred că nu e cazul să insist foarte mult asupra *telenovelizării/manelizării*, că sunt fenomene nu doar vizibile cu ochiul liber, dar care, pur și simplu, îți sar în ochi. Toată zona de divertisment se desfășoară sub acest semn, nu doar telenovelele sau concertele de manele propriu-zise. Singurul câștig, oarecum și economic, mi se pare acela că, în ultimii ani, am început să ne facem și singuri telenovele, poate le mai și exportăm, oricum nu mai trăim numai din „importuri” din America cea foarte latină la suflet. Acest fenomen s-a substituit, în ultimul deceniu, celui foarte frecvent în anii '90, pe care îl numeam într-un studiu de atunci, *efect anesteziant*, abundența de emisiuni pastelate de la televiziunea publică, care era și singura!, emisiuni, toate axate pe „la vie en rose”, sau oricum cu un final fericit, că era slujbă, naștere, botez sau nuntă, nu conta, moarte și șomaj să nu fie!⁸

Cît privește *isterizarea*, prezentă mai peste tot, de la știrile urlate la emisiunile cu vipuri & „vipițe”, a atins niște cote de parcă am trăi într-o țară supusă neconținut asediului. Și, de fapt, aruncând un ochi pe emisiunile realizate de Dan Negru, Capatos, stimata Doamnă Tatu și alți Măruță, înconjurați de la fel de istericele și foarte decolatele lor asistente, îți dai seama că așa e, trăiești într-o țară asediată, invadată de prostul gust. Văzând asemenea „spectacole”, începe să îți se facă cumva dor de cele realizate până nu demult de Andreea Marin sau Mihaela Rădulescu, emisiuni care, prin comparație, par acum nu doar decente, ci aproape niște culmi ale bunului simț.

Dacă îți iei puțin la întrebări pe acești ipochimeni, îți vor spune că „asta vrea publicul”. E un alibi jenant, penibil. Publicul vrea ceea ce îți dai, ceea ce ești, de fapt, în stare să-i dai. Or, în opinia mea, atât sunt în stare să ofere producătorii și realizatorii noștri – asta se vede și în faptul că emisiunile cu formatele cumpărate după cele din străinătate ies infinit mai proaste decât în țările lor de baștină!⁹ La începutul post-revoluției, circula o vorbă – avem mai multe ziare decât jurnaliști. Din păcate, acum e cu mult mai adevărată decât atunci!

Marile probleme

Dincolo de aspectele de mai sus, ce țin de conținutul și stilul presei noastre de azi, deci de calitatea ba execrabilă, ba la limită, a acesteia, foarte rar și aproape inexplicabil, chiar ridicată!, există câteva mari probleme legate de finanțarea domeniului, de transparența acesteia, de concentrarea patronatului *mass-media*, cu un cuvânt drag iubitelui nostru președinte, de *mogulizare*. Sigur că *mogulizarea* nu este un fenomen recent și nici inventat de noi. Doar că, în țările normale, aceste lucruri au fost reglate pe cale legislativă și prin autoreglementare. Prin urmare, fenomenul n-a fost inventat de noi și nici descoperit de dl președinte! Ba mai mult, Domnia Sa ne-a condus într-o fundătură, de vreme ce distinge între „moguli răi”, cei care își îndreaptă armele împotriva dumisale, și „moguli buni”, care trag împotriva adversarilor săi. Doar că această

⁸ Este vorba despre studiul citat în nota 2.

⁹ Una din rarele încercări de anchetare a competenței personalului din media, dar și a celei a publicului, în *Evaluarea nivelului de competență în mass media*, Active Watch, Agenția de Monitorizare a Presei, București, IMAS, iunie 2008.

distincție are și marele dezavantaj că operează cu o graniță foarte fluctuantă – unui „moguli buni”, exemplul cel mai recent este al dlui „Dan Diaconescu În Direct”, și-au luat transferul în tabăra adversă. Există, deci, un singur fel de moguli, iar fenomenul mogulizării este unul periculos în măsura în care domeniul afacerii de presă, al celorlalte afaceri ale patronatului și domeniul politic sunt atât de amestecate încât nu mai pot fi separate între ele. Presa devine un instrument de presiune asupra politicului – indiferent dacă patronatul e înregimentat politic sau nu – pentru a obține avantaje pentru întreaga plajă de afaceri. Singurul aspect pozitiv, în momentul de față, este acela că interesele mogulilor sunt încă suficient de diferite, uneori divergente, încât nu s-a făcut pasul către o „sindicalizare” completă, menținându-se astfel un pluralism, chiar dacă, ca și cel politic, cu destule sincope. Mi se pare evident că *mogulizarea* a cunoscut un proces de intensificare odată cu criza economică și creșterea „foamei” de bani. Trist este că, pe măsura reducerii resurselor financiare legale ale presei, odată cu dispariția unor organisme de presă, cu reducerea efectivelor și a veniturilor jurnaliștilor, zona de presiune asupra lor, din partea patronatelor, a ofertanților de publicitate etc., a crescut până la un nivel pe care nu l-a cunoscut până acum presa din țară. Și, astfel, o presă care a sprijinit efectiv procesul de democratizare, măcar până în preajma anilor 2000, care a ajuns la un anume nivel de profesionalizare și obiectivitate până prin anul 2004, a devenit acum un fel de „ciuca bățăilor”, fiind acuzată, nu mereu și nu în toate cazurile pe nedrept, că „s-a vândut”, că este „părtinitoare” într-o direcție sau alta, că „manipulează” – și se lasă convenabil manipulată – „fără frontiere”.

Ce-i de făcut?

Întrebarea este – se mai poate elibera *mass-media* de această imagine hâdă care i se lipește tot mai energic pe chip? Greu de răspuns dar, fără un set de măsuri minimale, care se referă la toți cei implicați în proces, este greu de întrevăzut vreo ameliorare. Și asta fără a mai menționa că, fără relansare economică, e greu să ne imaginăm o relativă prosperitate onestă a presei și o reabilitare a condiției sale materiale. În rest, cred că la *nivelul patronatului de presă* este absolut necesară transparentizarea bugetelor și a surselor de finanțare – la câtă publicitate legală se oferă acum în România este limpede că presa noastră e hipertrofiată, deci se vehiculează și puzderie de bani negri¹⁰. Este, de asemenea, necesar ca patronatele și liderii organismelor de presă să-și declare conflictele de interese. Ar trebui adoptată și o lege antitrust, pentru că, dacă nu e deja reală, e în schimb iminentă primejdia concentrării excesive a media românești. Cumva „la schimb”, statul ar putea oferi presei o reducere a TVA și alte avantaje fiscale. Sunt țări în care TVA e zero pentru presă și produse culturale. În Polonia, TVA-ul pentru presă este numai de 6 %, iar pentru produse culturale de orice fel, 0 % – chiar așa scrie, nu scrie fără TVA!

Dacă oamenii din presă vor să-și recâștige credibilitatea, trebuie să se autoreglementeze, începând cu aderarea la un *Cod deontologic* al profesiei. Dacă ar

¹⁰ Potrivit Constituției României, „(...) legea poate impune mijloacelor de comunicare în masă obligația de a face publică sursa finanțării” – *Constituția României*, articolul 30, paragraf 5.

proceda astfel, ar putea obține o protecție sporită față de presiunile patronatelor, dar și față de cele ale factorilor politici, care agită periodic biciul reglementării din exterior, fie că este vorba despre o lege a presei, fie despre mutarea ritmică a așa-numitelor „delicte prin presă” – calomnia, insulta etc – din dreptul civil în cel penal și invers! În unele țări, autoreglementarea merge până la nivelul organismelor de presă, supuse certificării de către o instanță independentă, însă unanim respectată¹¹.

În sfârșit, ar mai fi aspectele legate de *educația publicului*. În foarte multe țări, una din „noile educații”, apărută în jurul anului 1980, *educația pentru informare și comunicare*, a devenit disciplină obligatorie de învățământ. Poate la noi, la câte probleme are învățământul în general, e încă prematură o asemenea măsură. Dar măcar elemente referitoare la formarea spiritului critic și evaluativ, la creșterea puterii de discriminare și a celei de verificare, tot ar putea fi introduse în corpul de discipline deja existent. Măcar până la nivelul de a aduce micul cetățean educat în situația de a înțelege că telecomanda, mouse-ul și mâna care dă banii pentru un ziar sunt în posesia sa, nu a celui care „vinde” produsul mediatic! În fond, dacă nu e deloc moral ca un jurnalist sau un mijloc de comunicare să încerce să te manipuleze, să-ți orienteze interesat opiniile, opțiunile și comportamentele, nu e nicio probă eclatantă de inteligență să stai cu mâinile încrucișate lăsând să se petreacă asemenea fenomene fără să schițezi nici un gest de respingere. Dacă înghițim pe nemestecate tot ce ne „vinde” presa, nu doar presa este vinovată!

Concluzii

Majoritatea concluziilor au fost formulate pe parcursul acestei succinte diagnoze a presei românești „eliberate” de revoluția din decembrie 1989. Totuși, cred că mai pot fi formulate câteva încheieri de ordin mai general. Ceea ce atrage în primul rând atenția este modul în care degradarea presei din ultimul deceniu a fost însoțită de degradarea similară a clasei noastre politice. N-aș putea stabili un raport de determinare între cele două, ci unul de co-evoluție. De altfel, tot în această perioadă, politicienii noștri s-au transformat într-un fel de vedete mediatice, care își petrec cea mai mare parte a timpului în studiourile de televiziune sau măcar în fața camerelor de luat vederi, a microfoanelor și aparatelor de fotografiat, nu în birouri sau „pe teren”. Nu este nici aceasta vreo mare descoperire românească, urmăm și în această privință „tendențele mondiale”, doar că o facem original, adică românește, abuziv și de o calitate mai mult decât îndoielnică. Mă și întreb dacă mai are sens să mai facem alegeri „libere și corecte”. La prezența mediatică exorbitantă a politicienilor noștri, am putea economisi importante sume de bani selectându-i pe baza cifrelor de rating și lăsând plata lor în seama mass-media, unde par să presteze majoritatea timpului „de lucru”, eliberând

¹¹ Un set foarte bun de mijloace de autoreglementare a fost elaborat de *Convenția Organizațiilor Media (Codul Deontologic Unic, organizarea Grupului de Bune Practici Jurnalistice, Certificatul de Bune Practici Jurnalistice)*, încă din octombrie 2009. Din păcate, aceste mijloace nu au ajuns încă să fie folosite, parțial din pricina reticenței patronatelor, în bună parte însă și din pricina imobilității jurnaliștilor. Aș vrea să cred că aceasta nu este și interesată!

altfel sume importante de la buget pentru cheltuielile cu adevărat importante. În al doilea rând, această simbioză de joasă calitate dintre „politrucime” și „presărime” a provocat o degradare fără precedent a vieții publice din România, care a fost adusă la niște standarde atât de joase încât a devenit înspăimântătoare. Argumentele au fost înlocuite cu insultele, logica a devenit o disciplină interjecțională, ceea ce în orice țară civilizată se numește comunicare a ajuns un fel de vorbărie fără rost, fără utilitate, fără sens. Aș vrea să spun că mai jos de atât nu se poate, dar îmi este teamă să manifest un optimism atât de deșănțat. Din păcate, se poate, n-am ajuns încă atât de jos pe cât ne stă nouă în puteri!

Bibliografie:

- Antonesei, Liviu, *Puterea politică și „crimele” televiziunii*, în *Press Monitor*, 2-3, Agenția de Monitorizare a Presei, București, 1995.
- Antonesei, Liviu, (în dialog cu Dorin Popa), *Scriitorii și politica 1990-2007. De la Iliescu la Băsescu și retur*, Institutul European, Iași, 2007, în special capitolul III, „Despre Universitate, studenți, jurnaliști și mass media”.
- Coman, Mihai, *Mass media în societatea post-comunistă*, Editura Polirom, Iași, 2003.
- Gross, Peter, *Colosul cu picioare de lut: aspecte ale presei românești post-comuniste*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- Gross, Peter, *Mass media și democrația în țările Europei de Est*, Editura Polirom, Iași, 2004.
- Haineș, Rosemarie, *Televiziunea și reconfigurarea politicului. Studii de caz: alegerile prezidențiale din 1996 și 2000*, Editura Polirom, Iași, 2002.
- Mungiu-Pippidi, Alina, *Politica după comunism. Structură, cultură și psihologie politică*, Editura Humanitas, București, 2002.
- Merlino, Jacques, *Les vérités yougoslaves ne sont pas toutes bonnes à dire*, Albin Michel, collection L'information spectacle, Paris, 1993.
- Pop, Doru, *Mass media și democrația*, Editura Polirom, Iași, 2001.
- Ruști, Doina, *Mesajul subliminal în comunicare*, Editura Tritonic, București, 2005.
- *** *Constituția României*, anul 1991, modificată în 1993, prin Legea 429, link-ul on-line accesat la data de 27.02.2011, Monitorul Oficial, 767 din 31 Octombrie 2003, http://www.legis.ro/images/stories/ACTE_NORMATIVE/constitutia%20romaniei.pdf?phpMyAdmin=8f8e510b01e54ceac3b726aafb563fb8.
- *** *Evaluarea nivelului de competență în mass media*, Active Watch, Agenția de Monitorizare a Presei, București, IMAS, iunie 2008.
- *** *Mass media și oficialitățile: între legături primejdioase și normalitate*, Comitetul pentru Libertatea Presei, Chișinău, 2003.
- *** *Press Monitor*, colecția 2005-2007.
- *** *Rapoartele FreeEx privind libertatea presei în România pe anii 1999-2009*, Active Watch / Agenția de Monitorizare a Presei, link-ul online, accesat la data de 27.02.2011, la adresa <http://www.activewatch.ro/stiri/FreeEx/Rapoarte-anuale-FreeEx-79.html>.
- *** *Televiziunea în Europa: Ediția 2008. România*, Open Society Institute, EU Monitoring and Advocacy Program, Network Media Program, Budapesta, 2008 (ediție bilingvă – română și engleză).